

Początki osady przygodowej w Gieczu (stan. 3) w świetle materiałów archeologicznych

Uwagi wstępne

Wyniki wznowionych w latach 90. XX wieku prac wykopaliskowych na terenie wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego w Gieczu wniosły wiele istotnych, niekiedy wręcz zaskakujących, korekt w dotychczasowe, oparte na ustaleniach badań milenijnych, postrzeganie roli tego ośrodka grodowego w procesie kształtowania się oraz krzepnięcia struktur państwa piastowskiego.

Prace zrealizowane na terenie grodziska pozwoliły między innymi na nowe spojrzenie na problematykę architektury kamiennej gieckiego grodu. Dokonano znaczącego przesunięcia chronologii fundamentów palatium z lat 30. XI wieku na czwartą ćwierć X stulecia (Krysztofiak 2006). A odkrycie datowanych na początek XI wieku świetnie zachowanych relikwów kościoła grodowego pw. św. Jana Chrzciciela z unikatową kryptą relikwiarzową (Krysztofiak 2000, 2004) nie tylko znakomicie potwierdziło rangę ośrodka w strukturach państwowych i kościelnych monarchii wczesnopiastowskiej, lecz dało również nowy impuls do dalszych badań nad inspiracjami najwcześniejszej architektury monumentalnej na ziemiach polskich (Rodzińska-Chorąży 2000, 2001; Węclawowicz 2000).

Na podstawie wyników wznowionych prac wykopaliskowych nad umocnieniami grodowymi, wspartych wskazaniem dendrochronologii, uściślono datowanie początków grodu na lata 60. IX stulecia oraz przedstawiono nową propozycję jego rozwoju przestrzennego (Krąpiec, Krysztofiak 2003). Odniesienie początków warowni do schyłku okresu plemiennego wskazuje na wyjątkowe znaczenie miejsca. Giecz jest bowiem jedynym, jak dotąd, przykładem wczesnopiastowskiego grodu centralnego wzniesionego na terenie ziemi gnieźnieńskiej o poświadczonej archeologicznie metryce sięgającej okresu przedpaństwowego. Poświadczony archeologicznie umieszczenie początków grodu w Gieczu w okresie wyprzedzającym o kilka dziesięcioleci powstanie innych grodów centralnych państwa wczesnopiastowskiego stanowi ważny punkt odniesienia dla dalszych dywagacji na temat roli i znaczenia Gieczy w strukturach organizacyjnych monarchii pierwszych Piastów sugerujących jego postrzeganie jako rodowej siedziby dynastii (Kurnatowska 2002; Krąpiec, Krysztofiak 2003).

Plemienna geneza gieckiego grodu w zestawieniu z wynikami badań nad przemianami wczesnośredniowiecznego osadnictwa na terenie Wielkopolski, z których wynika, że okolice Gieczy w okresie przedpaństwowym charakteryzuje wyjątkowe zagęszczenie śladów osadnictwa (Kurnatowska 2000), uzasadnia również pogląd o istnieniu na tym terenie w dobie plemiennej pewnej silnej wspólnoty terytorialnej. Stwierdzenie to

postawiło wymóg zmierzenia się z problematyką osadnictwa otwartego, stanowiącego bezpośrednie zaplecze grodu, szczególnie w kontekście chronologii znanych stanowisk oraz ich charakteru w najwcześniejszych fazach funkcjonowania.

Ze znanych już z okresu badań milenijnych stanowisk funkcjonujących w czasie największego rozkwitu ośrodka grodowego w Gieczu, oprócz jednosezonowych badań mostu/grobli (stan. 2), wznowiono badania na dwóch stanowiskach (ryc. 1 I). Jednym z nich jest cmentarzysko rzędowe położone na zewnątrz północnej linii obwałowań grodowych (stan. 4; Indycka 2005), gdzie pod warstwą z pochówkami ludzkimi odsłonięto i częściowo rozpoznano pozostałości wielofazowych obszernych obiektów o hipotetycznie kultowym charakterze, użytkowanych najprawdopodobniej już od przełomu VIII/IX wieku (Krysztofiak 2007). Drugim jest osada (stan. 3) znajdująca się po wschodniej stronie nieistniejącego już dzisiaj jeziora. Tematem niniejszego artykułu jest próba ustalenia jej początków oraz rozwoju przestrzennego.

Stanowisko jest usytuowane na zachodnim skraju obecnej wsi Giecz, w rejonie dominującego nad obecną zabudową romańskiego kościoła pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja (ryc. 1 II). Naturalną granicę niewielkiego wyniesienia, na którego kulminacji powstał kościół, od północy i zachodu stanowiła linia brzegowa jeziora (obecnie podmokła łąka), wzdłuż którego osi przepływał prawy dopływ Warty — niewielka dzisiaj rzeczka Moskawa¹. Na ścisły związek osady z grodem usytuowanym po przeciwnej stronie akwenu wskazuje między innymi zbudowany w latach 20. XI wieku dwutraktowy most długości około 180 m (Polcyn i in. 1994). Z uwagi na usytuowanie osady przy rozwidleniu dalekosiężnego szlaku łączącego centrum państwa wczesnopiastowskiego z jego wschodnimi i południowymi rubieżami oraz jedno z wezwań kościoła (św. Mikołaj — patron miast i kupców) często wskazywano na jej targowy charakter (Wędzki 1958; Kostrzewski 1968).

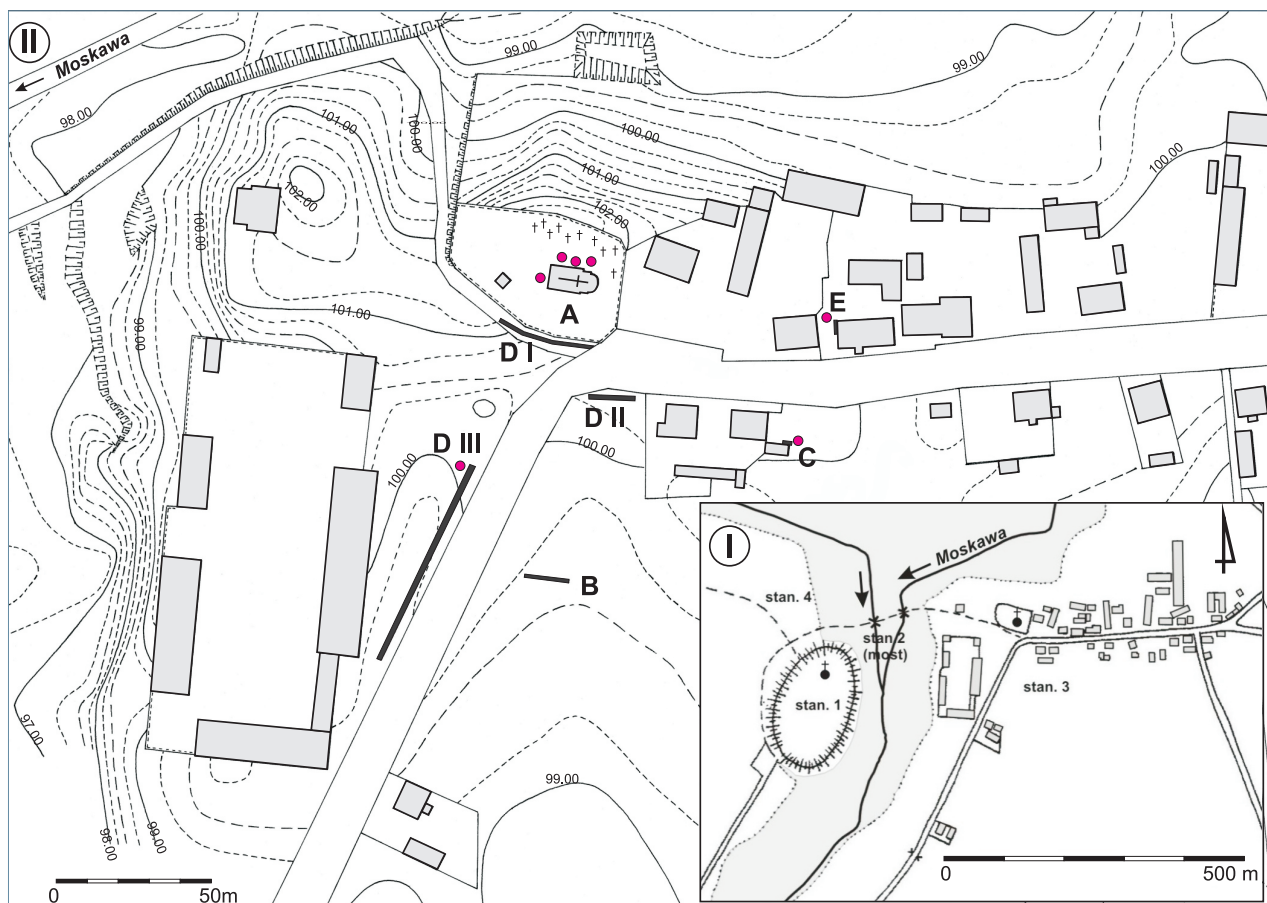
Historia badań

Stanowisko do tej pory nie było poddawane planowym, szerokopłaszczyznowym badaniom terenowym. Realizowane na terenie osady eksploracje archeologiczne miały wyłącznie charakter ratowniczy.

Pierwsze prace wykopaliskowe zostały podjęte w okresie badań milenijnych. Prowadzono je w niewielkim zakresie głównie przy romańskim kościele pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja (1951–1953; ryc. 1 II: A), gdzie podczas remontu i konserwacji budowli badaniami objęto jej wnętrze oraz wykonano dwa niewielkie sondáže przy dopołudniowej i północnej zewnętrznej ścianie świątyni. W efekcie tych działań, po eksploracji warstwy z pochówkami ludzkimi (pozostałość po nowożytniej nekropolii), odsłonięto relikty wcześniejszego kościoła, które datowano na przełom X/XI stulecia (Kostrzewski 1956). Nie zarejestrowano wówczas żadnego obiektu o charakterze osadowym. Jedynym śladem wczesnośredniowiecznego osadnictwa w tym miejscu był, pozyskany niestety tylko z warstw przemieszanych, bogaty zbiór ceramiki naczyniowej o cechach stylistyczno-technologicznych odpowiadających zarówno starszym, jak i młodszemu fazom wczesnego średniowiecza. W roku 1951 rowem sondażowym oddalonym od kościoła o kilkadziesiąt metrów² częściowo rozpoznano również południową partię osady (ryc. 1 II: B). W wykopie odsłonięto wczesnośredniowieczną warstwę osad-

¹ Znana jest również pod nazwą Maskawa lub Żrenica.

² B. Kostrzewski (1956, s. 130) sytuuje wykop w odległości około 150 m na południe od kościoła. Jednakże zestawienie szkicu jego lokalizacji (Kostrzewski 1952; s. 321) z aktualnym planem sytuacyjno-wysokościowym stanowiska wykazało sporą rozbieżność pozwalającą na stwierdzenie, że odległość ta była mniejsza.

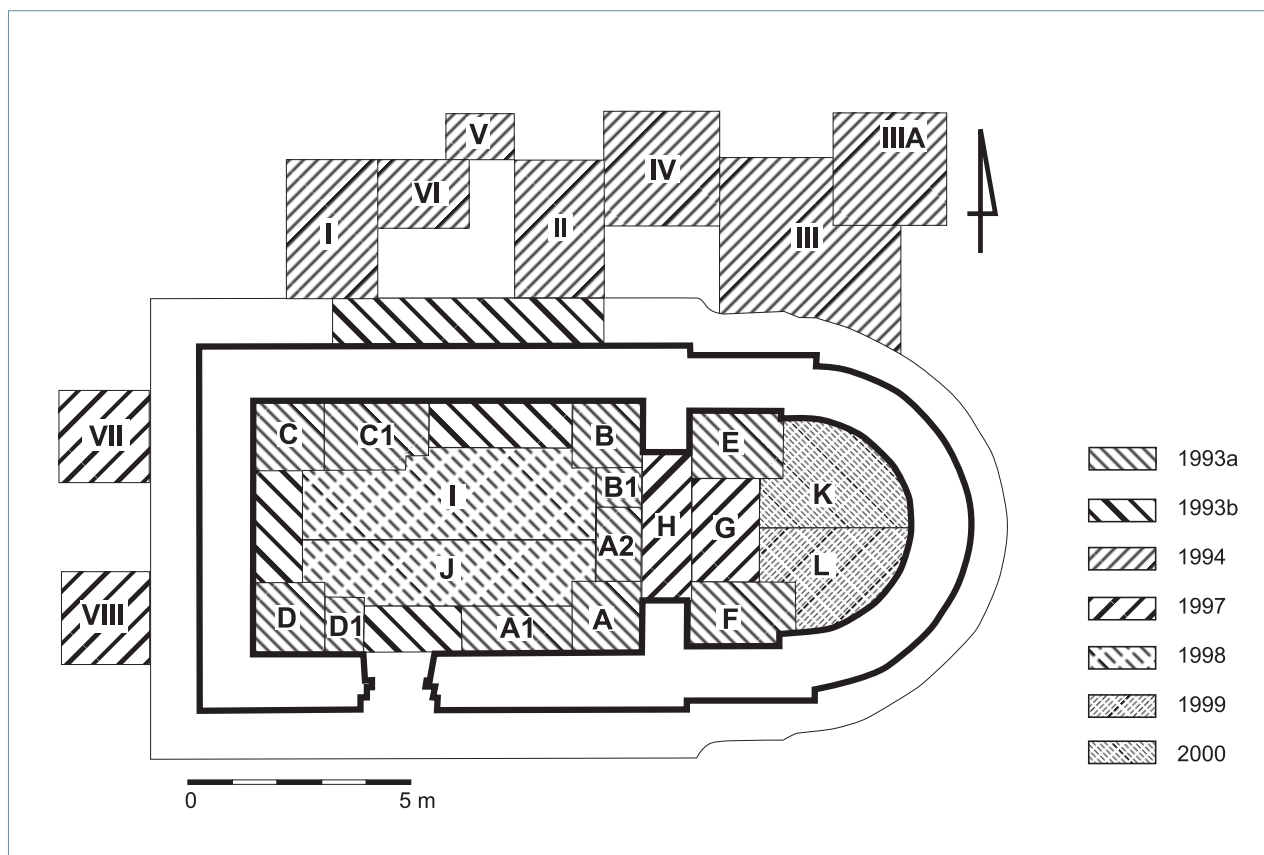

RYCINA 1 Giecz, stan. 3. I — usytuowanie stanowiska. II — lokalizacja miejsc poddanych dotychczasowym badaniom wykopaliskowym (A — rejon kościoła pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja; B — sondaż z 1951 r., lokalizacja przybliżona; C — nadzór archeologiczny z 1954 r.; D — nadzory archeologiczne z 2000 r. wg Brzostowicz, Machajewski 2002; E — interwencja archeologiczna z 2006 r.; — lokalizacja obiektów) (rys. T. Krysztofiak)

niczą oraz dół z wapnem, który odkrywcy skłonni byli wiązać z budową kościoła lub innymi działaniami murarskimi (Kostrzewski 1951).

Kolejną działalnością na terenie stanowiska, dającą ogólny wgląd w jego zasięg, były nadzory archeologiczne prowadzone podczas zakładania słupów elektrycznych (1954). W jednym z wkopów usytuowanym w odległości około 80 m na południowy wschód od kościoła (ryc. 1 II: C) odsłonięto duże skupisko ceramiki oraz kamień żarnowy (Indycka 2000). Niewątpliwie znaleziska te można wiązać z obiektem osadowym (mieszkalnym?/gospodarczym?). Przybliżenie chronologii obiektu uniemożliwia brak w dokumentacji z badań³ bliższej charakterystyki pozyskanego wówczas, a obecnie zaginionego materiału ceramicznego.

³ Zachował się jedynie szkic usytuowania wykopu z zaznaczoną na nim zaobserwowaną sytuacją kulturową (archiwum Rezerwatu Archeologicznego w Gieczu).

RYCINA 2 Giecz, stan. 3. Usytuowanie wykopów eksplorowanych w latach 1993–2000 przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja (1993a — wykopy archeologiczne, 1993b — teren objęty jedynie nadzorem archeologicznym) (rys. T. Krysztofiak)

Opierając się na wynikach przedstawionych eksploracji, okres rozkwitu osady został określony na czas od XI do końca XIII wieku (Kostrzewski 1952). Zasugerowano również osadzenie jej początków w okresie funkcjonowania pierwszej fazy grodu, a więc w IX stuleciu (Kostrzewski 1966; 1968). Propozycja ta została oparta na bliżej nieokreślonych⁴ śladach „starszego osadnictwa odsłonięte na terenie folwarku podczas prac budowlanych” (Kostrzewski 1968).

W latach 1993–2000⁵, po kilkudziesięcioletniej przerwie, eksploracjami archeologicznymi objęto ponownie rejon kościoła pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja. Realizowano je w związku z podjętymi wówczas kolejnymi pracami remontowo-konserwacyjnymi tej zabytkowej budowli (Dzięciołowski, Indycka, Krysztofiak 1994). W ich trakcie rozpoznano całe wnętrze kościoła oraz częściowo teren na zewnątrz obiektu przylegający doń od strony północnej i zachodniej, w miejscach planowanych (a ostatecznie niezrealizowanych) przypór mających wzmocnić statykę ścian obiektu (ryc. 2). Najbardziej eksponowanym efektem tych badań było odsłonięcie wszystkich dostępnych archeologicznie kamiennych relikwów pierwszej powstałej w tym miejscu budow-

⁴ Niestety, ani dokumentacja tych badań, ani zebrane wówczas materiały nie zachowały się.

⁵ Z wyjątkiem sezonów 1995 i 1996.

RYCINA 3 Giecz, stan. 3. Ceramika naczyniowa G.T. I–II z warstw przemieszanych pozyskana podczas badań prowadzonych przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja w latach 1993, 1994, 1997–2000 (wybór) (rys. T. Krysztofiak)

li sakralnej, częściowo odkrytej już podczas badań milenijnych, której datowanie przesunięto na drugą połowę XI stulecia (Krysztofiak 2000, 2002).

W granicach eksplorowanych wykopów nie zachował się pierwotny układ warstw. We wszystkich zarejestrowano warstwę przemieszana z nowożytnymi wkopami grobowymi ciągnącą się od stropów wykopów do poziomu piaszczysto-zwirowatego calca. Jej miąższość wahała się od 0,8 do 1,4 m. Na zewnątrz kościoła odkryto ponadto kamienne fundamenty (tzw. fundamenty A–F) późniejszych założeń powstałych w celu wzmocnienia statyki całej budowli (przypory) lub też poszerzenia jej niewielkiej powierzchni użytkowej (dobudowana do ściany północnej zakrystia oraz przystawiona do muru zachodniego drewniana dzwonnica). Wkopy fundamentowe tych obiektów wcinają się w warstwę przemieszana (fundament E — dzwonnica) lub też przerywały jej ciągłość, zagłębiając się w calec (pozostałe fundamenty). Z warstwy przemieszanej oraz z wkopów grobowych i fundamentowych późniejszych założeń architektonicznych pozyskano liczny materiał zabytkowy w postaci 11 602 fragmentów ceramiki naczyniowej, 1847 przedmiotów różnych kategorii tak zwanych zabytków wydzielonych oraz spory zbiór kości zwierzęcych⁶. W bogatym zestawie ceramiki naczyniowej najmniej liczny (2,9%) był zbiór drobnych fragmentów naczyń wskazujących na poprzedzający wczesne średniowiecze okres wcześniejszej penetracji tego miejsca związanej z osadnictwem ludności kultury łużyckiej (okres halszacki) oraz kultury przeworskiej⁷. Znaczny odsetek ceramiki z warstw przemieszanych stanowiły fragmenty naczyń średniowiecznych oraz nowożytnych (37,6%). Materiał ceramiczny był w większości reprezentowany przez fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych (59,5%). Wśród nich mniejszy zbiór tworzyły naczynia G.T. I–II⁸ (25,7%; ryc. 3), zdecydowanie przeważały naczynia G.T. III (74,3%; ryc. 4).

Kolekcja ceramiczna, szczególnie w przypadku naczyń G.T. I–II, jest niezwykle interesująca pod względem zróżnicowania formalno-stylistycznego. Spora część ma swoje odpowiedniki nie tylko w materiale znalezionym we wszystkich czterech poziomach osadniczych (o łącznej chronologii od 2. poł. IX do 1. poł. XI w.) wyróżnionych w południowej części gieckiego grodu (Krysztofiak 2006). Znajduje ona, podobnie jak zestaw naczyń G.T. III, również swoje analogie w wielu innych wielkopolskich materiałach ceramicznych datowanych ogólnie na fazy D–E wczesnego średniowiecza w Wielkopolsce.

O ile w zbiorze ceramiki naczyniowej pozyskanej podczas badań przy romańskim kościele w Gieczu wyraźnie zaznacza się przewaga materiału wczesnośredniowiecznego nad zestawami form późniejszych, o tyle w przypadku tak zwanych zabytków wydzielonych zaobserwowano prawie wyłącznie egzemplarze odnoszące się do okresu nowożytnego (w tym bogaty zbiór monet, przedmioty związane z liturgią, m.in. okucia ksiąg liturgicznych, dewocjalia, jak również szkło naczyniowe i okienne; żelazne okucia trumienne, gwoździe i inne). Zestaw przedmiotów o chronologii wczesnośredniowiecznej ogranicza się jedynie do jedenastu zabytków. Są to: denar Władysława Wygnańca (1138–1146; Paszkiewicz 1995), cztery gliniane przęśliki, dwa kolce kościane oraz występujące pojedynczo: igła kościana, oprawka tulejkowata z poroża, fragment okładziny grzebienia oraz fragment osełki z fyllitu (ryc. 5: 1–10).

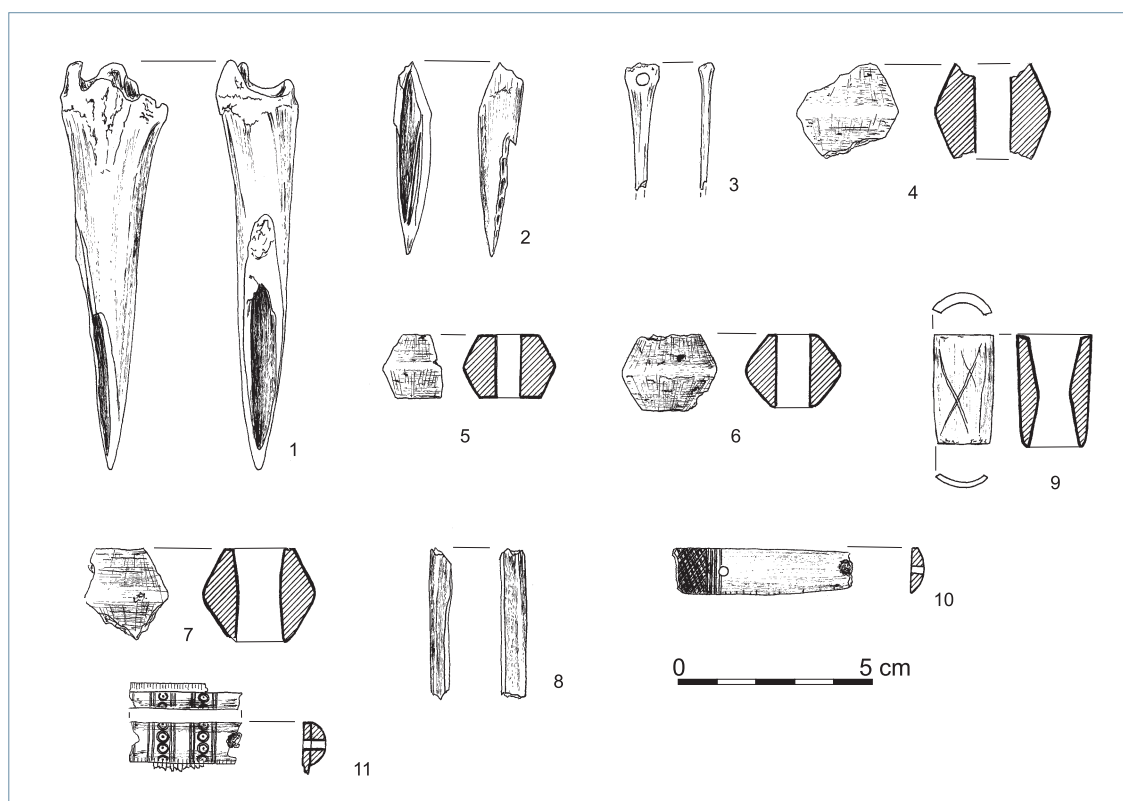
⁶ Materiał archeozoologiczny z badań przy kościele romańskim nie został jeszcze opracowany.

⁷ Za określenie przynależności kulturowej ceramiki pradziejowej pragnę bardzo serdecznie podziękować pani mgr Urszuli Narożnej-Szamałek z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu.

⁸ W niniejszym artykule zastosowano podział naczyń zaproponowany przez badaczy szczecińskich (Łosiński, Rogosz 1982), zgodnie z którym G.T. I–II oznaczają naczynia wykonane techniką ręcznego lepienia słabo formującą obtaczane przykrawędnie lub do poziomu załomu brzuśca, a G.T. III przyporządkowano naczynia wykonane techniką całkowitego silnie formującego obtaczania.

RYCINA 4 Giecz, stan. 3. Ceramika naczyniowa G.T. III z warstw przemieszanych pozyskana podczas badań prowadzonych przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja w latach 1993, 1994, 1997–2000 (wybór) (rys. T. Krysztofiak)

RYCINA 5 Giecz, stan. 3. Zabytki wydzielone pozyskane z warstw przemieszanych podczas badań przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja w latach 1993, 1994, 1997–2000 (1–10) oraz grzebień rogowy z wykopu III/2000 (11 — wg Brzostowicz, Machajewski 2002) (rys. T. Krysztofiak)

Zbiór materiałów wczesnośredniowiecznych pozyskanych z warstw przemieszanych świadczy o intensywnym użytkowaniu tego miejsca we wczesnym średniowieczu w okresie poprzedzającym wzniesienie kościoła. Z chwilą lokacji świątyni — jak należy przypuszczać — zmieniło ono swój charakter, funkcjonując od tego momentu nieprzerwanie jako cmentarz⁹.

Wyniki nadzorów archeologicznych przeprowadzonych podczas zakładania linii światłowodowych (jesień 2000 r.) przyniosły również jedynie ogólne dane na temat stanowiska (Brzostowicz 2000; Brzostowicz, Machajewski 2002). Z kopanych wówczas rowów wyodrębniono trzy odcinki (wykopy I–III — ryc. 1 II: D), w których, pod około 45–55-centymetrowej miąższości warstwami przemieszanymi (w wykopie usytuowanym najbliżej kościoła zlokalizowano również kości ludzkie), odsłonięto nadcalcową warstwę osadniczą o miąższości około 15–20 cm, datowaną na fazy D–E wczesnego średniowiecza. Ponadto w wykopie III, położonym w odległości około 30 m na południe od kościoła romańskiego, zostały ujawnione ślady zniszczonego obiektu

⁹ Niestety, kilkusetletnie funkcjonowanie nekropoli przykościelnej niemal doszczętnie zniszczyło najwcześniejsze pochówki. Podczas badań odsłonięto zaledwie jeden grób, który z dużą dozą prawdopodobieństwa można odnieść do okresu wczesnego średniowiecza (grób 51/98). Został on zlokalizowany po południowej stronie fundamentów ściany nawy kościoła I fazy. Niewykluczona jest również wczesnośredniowieczna metryka dwóch grobów usytuowanych przy północnej ścianie świątyni (groby 20/94 i 21/94).

(palenisko?, ziemianka?/półziemianka?), z którego inwentarzem można najprawdopodobniej wiązać fragment grzebienia rogowego (ryc. 5: 11).

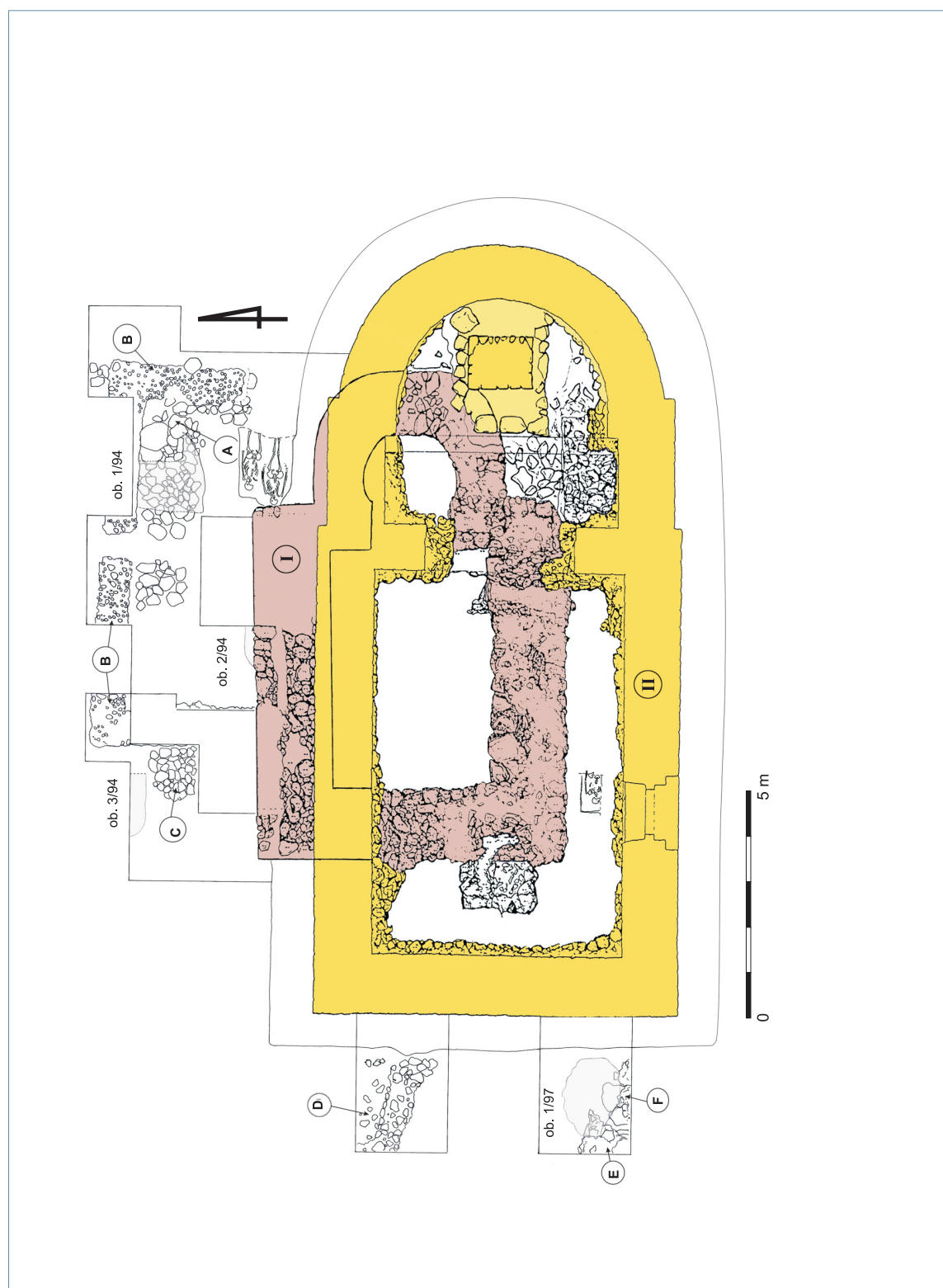
Scharakteryzowane prace terenowe, łącznie z prowadzonymi na stanowisku doraźnymi powierzchniowymi rozpoznaniem archeologicznymi, odznaczają się niewątpliwym, aczkolwiek nie do końca zadowalającym waleorem poznawczym. Potwierdzają one intensywne funkcjonowanie osady we wczesnym średniowieczu, które i tak można odczytać chociażby z samego kontekstu stanowiska (bezpośrednie sąsiedztwo grodu połączonego ze wschodnim brzegiem jeziora drewnianym mostem oraz romański kościół sięgający swoją metryką 2. poł. XI w.). Wyniki tych badań można, w niewielkim jednak zakresie, wykorzystać w próbach wyjaśnienia kluczowych kwestii związanych z osadą, a więc określenia jej początków oraz rozwoju przestrzennego.

Niewielką, niemniej wymowną, podstawę źródłową do rozpoczęcia badań nad tą problematyką przyniosły wyniki wspomnianych badań wykopaliskowych prowadzonych w latach 1993–2000 przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja (ryc. 1 II: A) oraz interwencji archeologicznej podjętej przy okazji inwestycji budowlanej prowadzonej na terenie wioski (ryc. 1 II: E). Z prospekcji terenowej przeprowadzonej na wskazanym terenie pozyskano pięć homogennych zbiorów ceramicznych, wiążących się z pięcioma obiektami. Cztery z nich zarejestrowano przy kościele pw. św. Mikołaja, ostatni odsłonięto podczas nadzorów przy rozbudowie miejscowej piekarni.

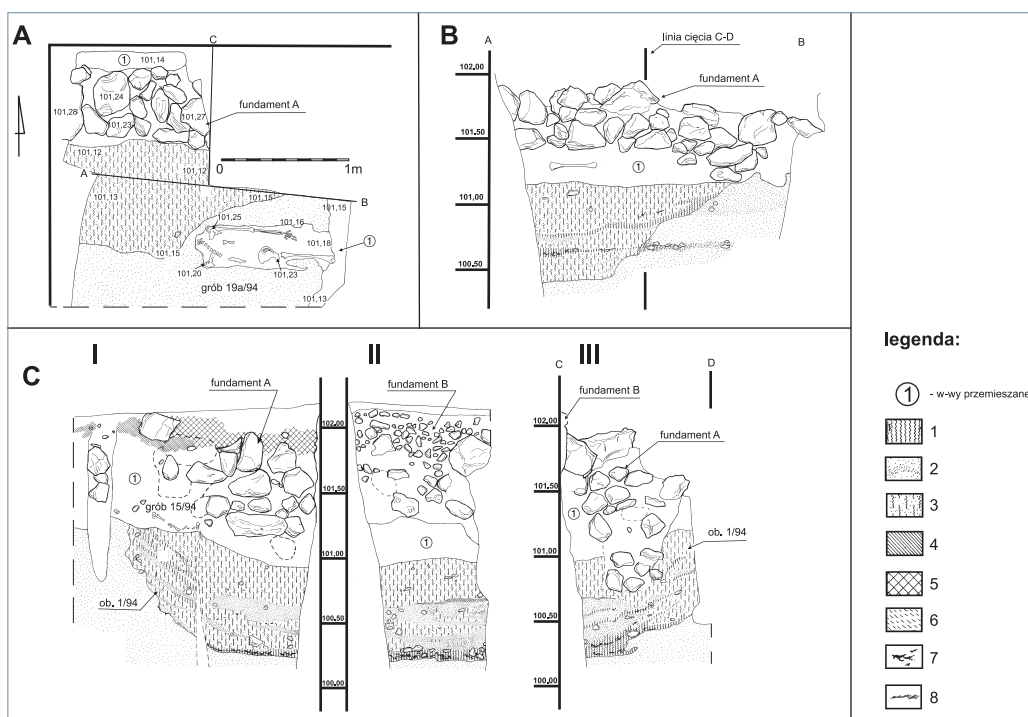
Rejon kościoła pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja

Wszystkie obiekty zlokalizowane przy kościele romańskim zostały zarejestrowane tuż pod warstwą przemieszaną, na poziomie piaszczysto-żwirowatego calca. Należy zaznaczyć, że na jego tle zarysowały się tylko partie spągowe wyróżnionych struktur, gdyż wyższe ich poziomy zostały zniszczone zarówno wkopami grobowymi, jak również wkopami fundamentowymi (kościół I fazy lub wspomnianych założeń przykościelnych). Istotny wpływ na stopień rozpoznania obiektów miał skromny — realizowany w znacznym stopniu na podstawie wytycznych konserwatorskich — zakres badań, który ograniczył się do eksploracji niewielkich wykopów. Wszystkie obiekty zbadano więc fragmentarycznie, gdyż żaden z nich nie mieścił się w całości w granicach wyznaczonych jednostek eksploracyjnych.

Obiekt 1/94. Został zarejestrowany w północno-zachodnim narożniku wykopu III (ryc. 6). Częściowo zniszczyły go wkopy dwóch równoległych względem siebie (i zorientowanych po osi wschód–zachód) fundamentów A i B (ryc. 7). Odsłonięto niewielki, południowo-wschodni fragment tej przypuszczalnie znacznie większej struktury. W rzucie poziomym jej strop zarysował się w kształcie wydłużonego półowału z punktowym, wyraźnym załamaniem jej zasadniczo łagodnej, biegnącej półkuliście linii (ryc. 7A). W przekroju poprzecznym obiekt miał zarys niecki opadającej schodkowo w kierunku północno-zachodnim (w stronę centrum obiektu). Jego maksymalna miąższość sięgała około 1 m. Wypełnisko obiektu 1/94 było niejednorodne. W górnym poziomie stanowiła je szarobrunatna próchnica z dużą zawartością drobnoziarnistego piasku z drobnymi, luźnymi węglami drzewnymi oraz z wtrętami szarozółtego średnioziarnistego piasku. Na głębokości około 0,5 m od stropu obiektu zarejestrowano około 3-centymetrowej miąższości poziomą soczewkę szarozółtozielonkawej tłustej gliny. Poniżej tego poziomu wypełnisko odznacza się już znacznym zróżnicowaniem charakteryzującym się naprzemianległymi warstwami spalenizny (bądź szaroczarnej próchnicy przemieszanej z piaskiem i spalenizną) i ciemnożółtego średnioziarnistego piasku przemieszanego z piaskiem bładożółtym i drobnoziarnistym

RYCINA 6 Giecz, stan. 3. Usytuowanie obiektów wczesnośredniowiecznych zarejestrowanych podczas badań prowadzonych przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja (A–F: określenia fundamentów, I — kościół I fazy, II — kościół II fazy) (rys. T. Krysztofiak, oprac. cyfrowe P. Namiota)

RYCINA 7 Giecz, stan. 3; obiekt 1/94. A — zarys stropu, B — przekrój obiektu wzdłuż linii A-B; C — przekroje obiektu (I — w ścianie zachodniej wykopu, II — w ścianie północnej wykopu; III — wzdłuż linii cięcia C-D). Legenda: 1 — próchnica; 2 — piasek; 3 — piasek z domieszką próchnicy; 4 — glina; 5 — polepa przemieszana z próchnicą; 6 — margiel; 7 — spalenizna; 8 — popiół (rys. T. Krysztofiak)

(ryc. 7B–D). Pierwsza warstwa spalenizny zalegała na spągu obiektu. W warstwach nasyconych węglem drzewnym zaobserwowano dużą liczbę drobnych, przepalonych kamieni.

Określenie funkcji obiektu w dużym stopniu utrudnia niewielki zakres jego rozpoznania. Biorąc jednak pod uwagę kształt odsłoniętej części oraz cechy wypełniska, można przypuszczać, że stanowi on pozostałość większej struktury o charakterze mieszkalnym (ziemianka) z umieszczonym w jego południowo-wschodnim skraju obiektem grzewczym (palenisko). Wyraźną cezurę pomiędzy dolnym (pozostałości wielokrotnie wykorzystywanego paleniska) a górnym poziomem wypełniska obiektu stanowiła pozioma, cienka soczewka tłustej gliny. Niewykluczone, że wyznacza ona kres funkcjonowania całego obiektu, a zalegająca nad nią gruba, około 0,5-metrowej miąższości piaszczysto-próchniczna warstwa stanowi zasypisko niwelujące zagłębienie po opuszczonej ziemiance.

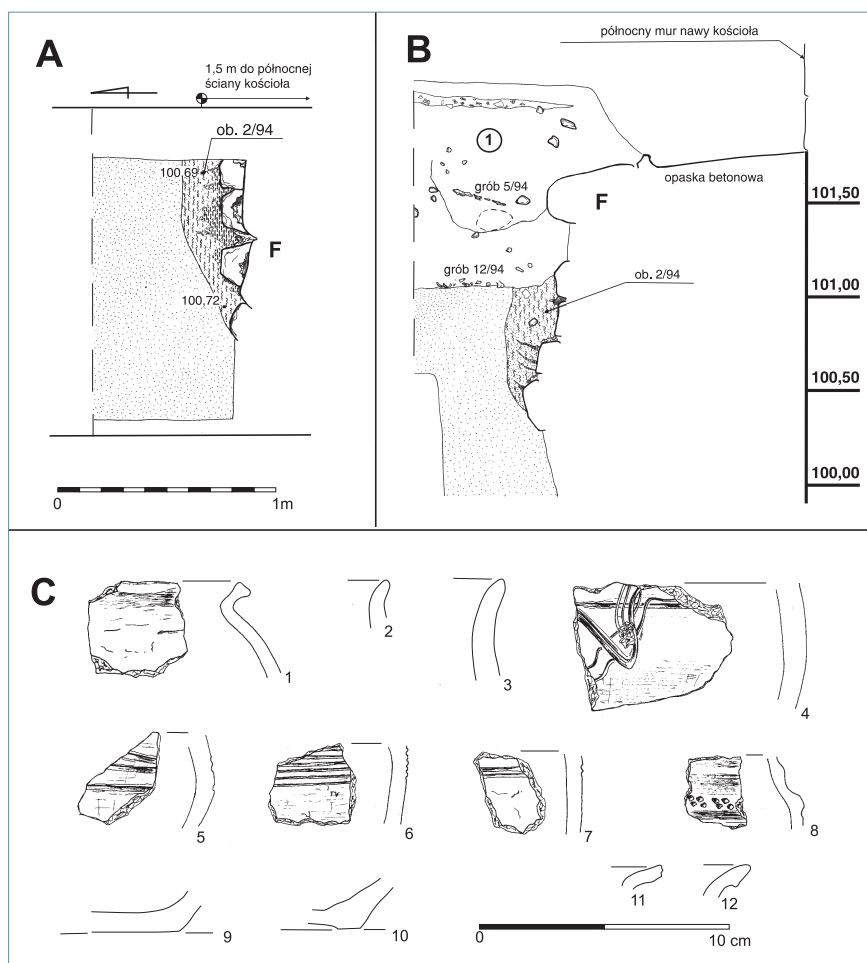
Materiał zabytkowy, który zarejestrowano w obiekcie 1/94, ograniczał się głównie do jednej kategorii zabytków, a mianowicie do ceramiki naczyniowej (ryc. 8). Oprócz niej zlokalizowano również spory zbiór kości zwierzęcych (225 egzemplarzy, w tym trzy ułamki przepalone) oraz dwa niewielkie kawałki żużli. Na stosunkowo liczny zbiór ceramiczny (łącznie 375 fragmentów) składały się przede wszystkim fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych (363 egzemplarze), które uzupełniała kolekcja dwunastu drobnych fragmentów ceramiki pradziejowej. Zdecydowana większość zbioru została pozyskana z warstw spalenizny i piasku zalegających pod soczewką gliny (73%). Były to naczynia wchodzące w skład G.T. I–II oraz G.T. III o mniej więcej wyrównanym

RYCINA 8 Giecz, stan. 3. Obiekt 1/94 — ceramika naczyniowa z obiektu (rys. T. Krysztofiak)

udziale (odpowiednio: 51,2% i 48,8%). W G.T. I–II niewielki odsetek stanowią fragmenty naczyń niezdobionych, obtaczanych przykrawędnie, o słabo wykształconym wylewie. Większość reprezentują okazy ornamentowane, wykonane techniką słabo formującego obtaczania ograniczonego do górnej partii naczynia, często schodzącego do załomu brzuśca. W zestawie form wyróżnia się spory udział garnków o załomie dwustożkowatym odpowiadającym naczyniom grupy Menkendorf (Łosiński, Rogosz 1982). Ich zdobienie, umieszczone tylko w górnej części brzuśca, było wykonane wyłącznie narzędziem wielozębnym z wykorzystaniem zarówno wątków poziomych, jak i pionowych. Znaczący odsetek w zbiorze stanowią też fragmenty naczyń o łagodnym załomie brzuśca ornamentowanych poziomymi pasmami zwielokrotnionych linii falistych podkreślonymi pasmami linii prostych. Formy G.T. I–II zarejestrowane w obiekcie 1/93 są spotykane w wielkopolskich zespołach ceramicznych począwszy od wieku IX po późniejsze fazy wczesnego średniowiecza. Wśród fragmentów naczyń G.T. III wchodzących w skład zespołu obiektu 1/93 brak naczyń ornamentowanych strefowo (tzw. grupa D według Hilczerówny 1967) charakterystycznych dla garncarstwa wielkopolskiego w pierwszej połowie X wieku. Przeważały ułamki okazów średniościennych o ubogiej ornamentyce występującej przeważnie jedynie w postaci żłobków dookołnych zajmujących większą partię naczynia. W kilku przypadkach wzbogacono

RYCINA 9 Giecz, stan. 3. Obiekt 2/94 (A — rzut poziomy obiektu; B — przekrój obiektu w ścianie wschodniej wykopu; C — ceramika naczyniowa z obiektu; F — fundament północnego muru nawy kościoła I fazy); legenda — por. ryc. 8 (rys. T. Kryštofiak)

go wątkiem dodatkowym (nakłucia, odciski wykonane narzędziem wielozębnym lub rylcem) umieszczonym fryzowo nad żłobkami dookolnymi lub w wolnych pasmach w środkowej partii naczynia. Opisany materiał ceramiczny reprezentujący G.T. III jest częstym składnikiem zespołów ceramicznych datowanych na fazy D–E wczesnego średniowiecza w Wielkopolsce. Mniej więcej wyrównane relacje ilościowe fragmentów naczyń G.T. I–II do egzemplarzy G.T. III odpowiada wielkopolskim zespołom ceramicznym datowanym na ogólnie na drugą połowę X wieku, ze wskazaniem na третią ćwierć tego stulecia¹⁰, co można uważać za wskazówkę uściślającą chronologię obiektu. Obecność w zespole kilku form o silnym stopniu standaryzacji (ryc. 8: 51, 52), charakterystycznym dla późniejszych faz wczesnego średniowiecza (XI–XIII w.), może się kłócić z przedstawionym powyżej datowaniem. Biorąc jednak pod uwagę kontekst tej ceramiki, którą zarejestrowano w górnej partii wypełniska obiektu, zinterpretowanej jako warstwa niwelacyjna, można je wiązać z późniejszym etapem działalności ludzkiej w tym miejscu, a więc zasypaniem i wyrównaniem zagłębienia po zniszczonej/opuszczonej ziemiance, co mogłoby nastąpić w pierwszej połowie XI stulecia.

Obiekt 2/94. Został zlokalizowany po północnej stronie kościoła w SE narożniku wykopu II (ryc. 6). Odslonięto jedynie jego niewielką, północno-zachodnią partię. Wchodził on bowiem we wschodni profil wykopu, a od południa był przecięty przez fundament północnej ściany nawy kościoła I fazy. Strop obiektu zarysował się jako pas szerokości około 0,2 m, biegnący prostopadle do lica fundamentu, zwężający się półowalnie w swej zachodniej części (ryc. 9A). Odslonięto go na odcinku długości około 0,8 m. W przekroju poprzecznym miał on kształt głębokiej niecki o prawie pionowej ścianie, która w partii spągowej łagodnym, półkolistym załamaniem ograniczała swój zasięg (ryc. 9B). Zasadniczą treść geologiczną wypełniska obiektu stanowił żółtawo-szarobrunatny średnioziarnisty piasek z nieznaczną domieszką próchnicy. Przewarstwiał się on z cienkimi, opadającymi w kierunku centrum obiektu warstewkami czarno-brunatnej gliniastej próchnicy z węgielkami drzewnymi. Zbyt ograniczony stopień rozpoznania obiektu uniemożliwia określenie jego funkcji (gospodarcza?/mieszkalna?).

Jedyną kategorią zabytków zlokalizowanych wewnątrz obiektu była ceramika naczyniowa (ryc. 9C). Oprócz niej zarejestrowano również trzynaście fragmentów kości zwierzęcych.

Niewielki zbiór ceramiczny ograniczył się do 33 fragmentów (przeważały w nich mało charakterystyczne ułamki dolnych części brzuśców), z mniej więcej wyrównanym udziałem ułamków reprezentujących zarówno G.T. I–II, jak i G.T. III (odpowiednio: 48,5% i 51,5%). W zestawie naczyń G.T. I–II dwa fragmenty z pewnością należały do okazów nieornamentowanych (ryc. 9C: 1, 3). Zdobienie, które zaobserwowano na czterech fragmentach, ograniczało się do żłobków dookolnych (przy użyciu narzędzia wielozębnego lub rylca) oraz w jednym przypadku do wykonanego narzędziem dwuzębnym ornamentu linii dookolnych wzbogaconych nałożonym na nim pasmem poziomej linii falistej (ryc. 9C: 4). Ornament wystąpił na naczyniach o zaokrąglonym lub lekko dwustożkowatym załomie brzuśca i występował w górnej partii naczynia, chociaż w przypadku żłobków dookolnych można przypuszczać, że mamy do czynienia z formami przejściowymi ornamentowanymi również poniżej załomu. Stan zachowania fragmentów naczyń G.T. III nie pozwala na określenie ich form.

Niewielka ilość materiału ceramicznego zlokalizowana w obiekcie uniemożliwia jego w miarę precyzyjne datowanie. Zestaw form naczyń G.T. I–II, jakie reprezentują ułamki ceramiki z obiektu, spotyka się w wiel-

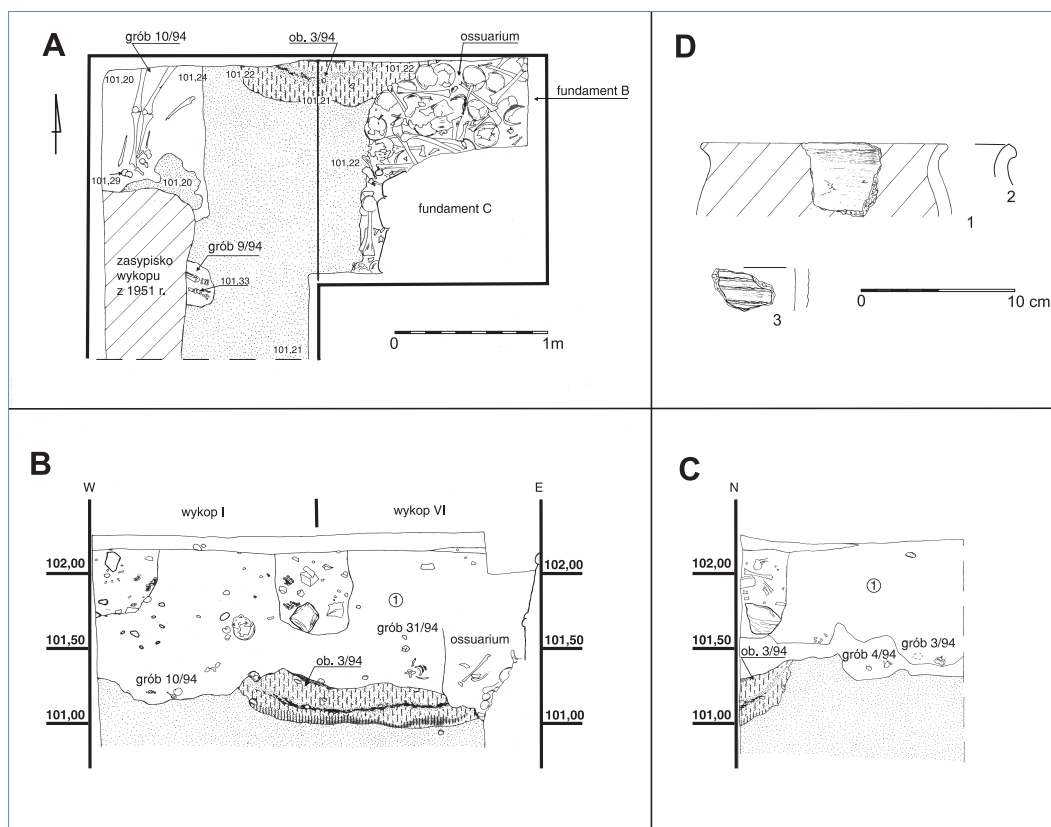
¹⁰ Z zespołów najbardziej zbliżonych pod tym względem do materiału ceramicznego z obiektu 1/94 można wymienić na przykład zbiór ceramiczny z III poziomu osadniczego (3 ćw.–pocz. 4. ćw. X w.) ze stan. Wieżowa 2–4 na Ostrowie Tumskim w Poznaniu, gdzie relacje ilościowe G.T. I–II do G.T. III wynosiły odpowiednio 55,6% do 44,4% oraz Bnin, stan. 2b (49,3% do 50,7% z warstw datowanych na 2. poł. X w.); za: Kara 2000.

kopolskich zespołach ceramicznych w stosunkowo szerokim przedziale czasowym, począwszy od IX wieku. Występowanie w zespole fragmentów okazów całkowicie obtaczanych (G.T. III) przesuwają dolną granicę obiektu do X stulecia. Biorąc pod uwagę obecność w zbiorze fragmentu naczynia cechującego się silnym stopniem standaryzacji (ryc. 9C: 10), można zaproponować jedynie ogólną chronologię obiektu, datując go na fazy D–E wczesnego średniowiecza w Wielkopolsce.

Obiekt 3/94. Został zarejestrowany po północnej stronie kościoła, w północnej partii wykopów I i VI (ryc. 6). Obiekt większą swoją częścią znajdował się poza ich północną granicą, a od wschodu był zniszczony wkopem ossuarium (ryc. 10A). Zbadano więc jedynie niewielką (na odcinku długości ok. 0,4–0,6 m), południowo-zachodnią część obiektu, który zarysował się w poziomie jako biegnący wzdłuż północnej ściany wykopu pas o szerokości około 0,3 m, z lekko zaokrąglonym południowo-zachodnim narożnikiem. Północna granica wkopu ossuarium częściowo opierała się o północną ścianę wykopu, dzięki czemu w profilu zachował się dłuższy odcinek obiektu pozwalający na stwierdzenie, że długość jego po linii wschód–zachód wynosiła co najmniej 1,5 m (ryc. 10B). W przekrojach poprzecznych (zarówno po osi E–W, jak i N–S) miał on zarys niecki o poziomym spągu i miąższości sięgającej maksymalnie 0,3 m (ryc. 10B–C). Wypełnisko obiektu 3/94 zasadniczo tworzył ciemnobrunatny piasek z domieszką próchnicy i drobnymi węglami drzewnymi. Zaznaczyła się jednak w nim wyraźnie pozioma warstwa spalenizny zalegająca na szarozółtym średnioziarnistym piasku oraz przysypana podobną warstwą. W centralnej partii stropu zanotowano również cienką warstewkę popiołu

RYCINA 10 Giecz, stan. 11. Obiekt 3/94

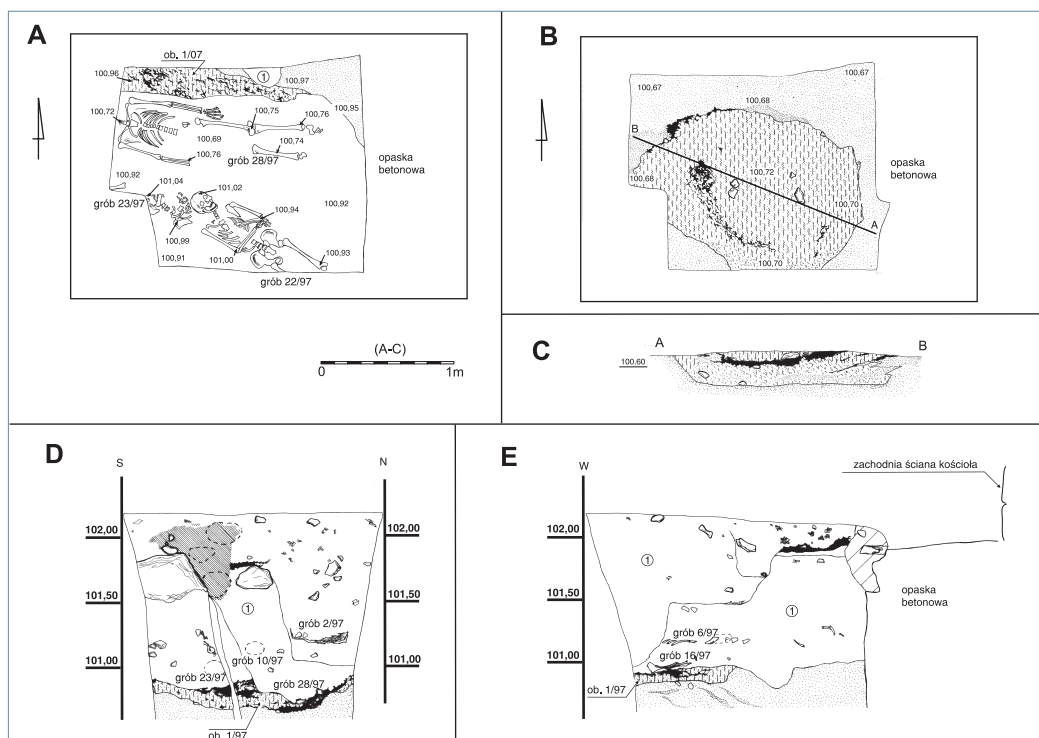
(A — strop obiektu;
B — przekrój obiektu w ścianie północnej wykopów I i VI;
C — przekrój obiektu w ścianie wschodniej wykopu I;
D — ceramika naczyniowa z obiektu); legenda — por. ryc. 8 (rys. T. Krysztofiak)

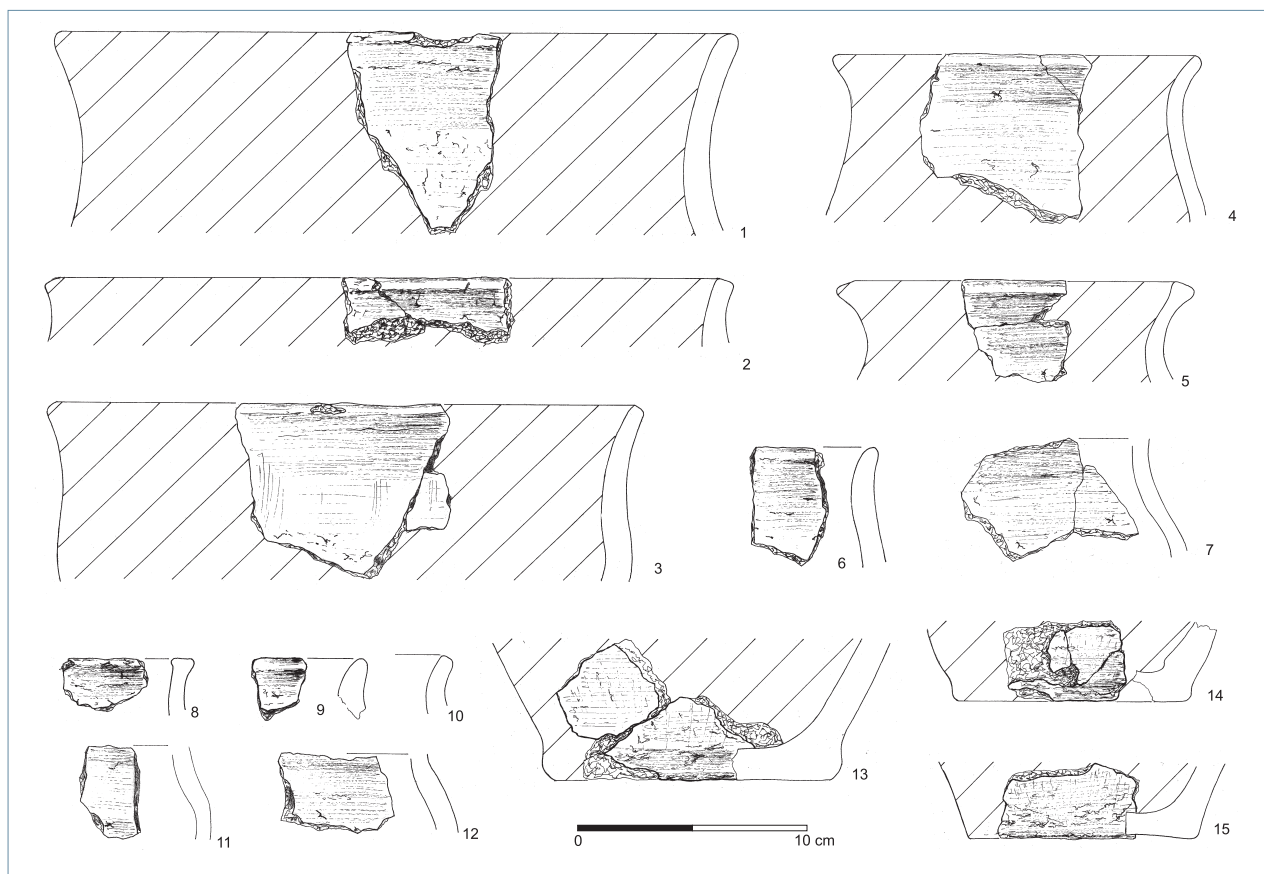
o grubości kilku centymetrów. Mimo że odsłonięto jedynie niewielki południowy skraj obiektu, co utrudnia właściwą interpretację jego funkcji, na podstawie cech charakterystycznych jego wypełniska oraz zarysów można zasugerować jego mieszkalny charakter (półziemianka?).

Z wnętrza obiektu 3/94 pozyskano niezwykle skromny materiał zabytkowy, ograniczony do dziewięciu fragmentów ceramiki naczyniowej (ryc. 10D). Reprezentowały one głównie naczynia G.T. I–II, z wyjątkiem jednego fragmentu G.T. III zdobionego żłobkami dookólnymi (ryc. 10D: 3). Niewielka liczebność tego zbioru, zebranego z fragmentu obiektu (prawdopodobnie zdecydowanie większego niż jego zbadana część), sprawia, że nie można postrzegać go jako reprezentatywnej części całej kolekcji pomocnej w uszczegółowieniu chronologii przypuszczalnej półziemianki. Pozwala ją jedynie datować ogólnie na fazy D–E wczesnego średniowiecza w Wielkopolsce.

Obiekt 1/97. Został odsłonięty po zachodniej stronie kościoła, w obrębie wykopu VIII (ryc. 6). Wiązał się z leżącą bezpośrednio na calcu warstwą ciemnobrunatnej próchnicy przemieszanej z piaskiem i przewarstwiającej się z soczewkami spalenizny. Była ona silnie zniszczona wcinającymi się weń wkopami grobowymi (ryc. 11A). Jej strop zarejestrowano około 25 cm powyżej stropu obiektu przy północnej ścianie wykopu, gdzie wystąpiła w postaci wąskiego pasa spalenizny wtopionej w ciemnobrunatną spiaszczoną próchnicę, który ograniczały od południa nowożytnie wkopy grobowe. Warstwa ta zajmowała również skrajne partie wykopu, wchodząc na całą szerokość jego zachodniego (ryc. 11D) i południowego profilu. W świetle tych obserwacji opisywaną warstwę można zrekonstruować jako płaszczyznę o miąższości około 10–25 cm opadającą w kierunku południowo-wschodnim. Pierwotnie zajmowała ona prawie całą powierzchnię wykopu, z wyjątkiem jego południowo-wschodniego odcinka.

RYCINA 11 Giecz, stan. 3; obiekt 1/97. A — strop obiektu zniszczony wkopami grobowymi; B — zarys obiektu po zdjęciu grobów; C — przekrój obiektu wzdłuż linii A–B; D — przekrój obiektu w ścianie zachodniej wykopu; E — przekrój obiektu w ścianie północnej wykopu; legenda — por. ryc. 8 (rys. T. Krysztofiak)

RYCINA 12 Giecz, stan. 3. Obiekt 1/97 — ceramika naczyniowa z obiektu (rys. T. Krysztofiak)

Obiekt 1/97 zarysował się na tle piaszczysto-żwirowatego calca jako owal ($1,7 \text{ m} \times 1,2 \text{ m}$), zorientowany dłuższą osią wzdłuż linii NW–SE (ryc. 11B). W przekroju miał zarys niecki o miąższości około 25 cm i płaskim, poziomo biegnącym spągu (ryc. 11C). Jej wypełnisko nie było jednorodne. Głównie stanowił je jasnobieżowy, drobnoziarnisty piasek z wtrętami marglu i soczewkami szarozółtego, drobnoziarnistego piasku. Zalegał on na znajdującej się na obrzeżach obiektu intensywnej spaleniznie zawierającej sporą liczbę drobnych, przepalonych kamieni. Kolejna warstwa spalenizny, nad którą zarejestrowano ciemnobrunatną spiaszczoną próchnicę z drobnymi węglami drzewnymi, nakładała się na zasadnicze wypełnisko (wspomniany jasnobieżowy piasek). Układ wymienionych warstw był koncentryczny, opadały one w kierunku centrum obiektu.

W świetle analizy stratygraficznej można wskazać na bardzo wyraźny związek obiektu z zachowanymi fragmentami odsłoniętej wyżej warstwy. Obiekt 1/97 stanowił jej bardzo regularne przegłębienie umieszczone przy północno-wschodnim skraju warstwy. Na podstawie poczynionych obserwacji można zasugerować interpretację opisanego układu jako pozostałości po spalonym obiekcie naziemnym o zasięgu znacznie szerszym niż jego część odsłonięta w granicach wykopu. Niewykluczone, że zarysowany na tle calca regularnie owalny obiekt 1/97 spełniałby funkcję piwniczki. Niewielki zakres rozpoznania nie wyklucza jednak innych propozycji interpretacyjnych.

RYCINA 13 Giecz, stan. 3. Widok od strony południowej na rów fundamentowy przecinający obiekt 1/06 (fot. T. Krysztofiak)

W obrębie warstwy i wyróżnionego z niej obiektu 1/97 zlokalizowano nieliczny zbiór kości zwierzęcych (dziewiętnaście egzemplarzy), osiem drobnych ułamków ceramiki pradziejowej oraz 72 fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych, które reprezentowały wyłącznie ułamki niezdobionych form G.T. I–II. Wśród nich zanotowano okazy szerokootworowe, obtaczane przykrawędnie, o łagodnie zarysowanej linii załomu brzuśca i słabo wykształconej, lekko wychylonej na zewnątrz partii brzegowej (ryc. 12: 1–3, 6, 9). Były to naczynia grubościennie, wykonane z gliny schudzonej gruboziarnistym tłucznem. Skromny zestaw częściowo zrekonstruowanych form scharakteryzowanej części zbioru reprezentują pojemniki bardzo duże, o średnicy wylewu dochodzącej do 30 cm. W kolekcji ceramicznej z obiektu przeważały jednak fragmenty naczyń, które są wytworami bardziej zaawansowanej produkcji garncarskiej. Cechuje je średniościenność, schudzenie masy garncarskiej tłucznem o drobniejszym granulacie oraz — przede wszystkim — zastosowanie koła garncarskiego nie tylko do lekkiego wyrównania krawędzi wylewu, lecz również do jego formowania oraz wyrównywania ścianek górnej części naczynia. Fragmenty naczyń wchodzących w skład tej grupy reprezentowały niewielkie okazy o średnicy wylewu mieszczącej się w granicach 14–16 cm. Cechy technologiczne oraz stylistyczne całego zespołu ceramicznego z obiektu pozwalają datować go ogólnie na starsze fazy wczesnego średniowiecza. Ze względu na brak śladów zdobienia powierzchni naczyń oraz obecność form o archaicznych cechach technicznych i technologicznych chronologię obiektu można odnieść ogólnie do VIII wieku, a najpóźniej do początku IX stulecia.

RYCINA 14 Giecz, stan. 3.

Obiekt 1/06 — profil wschodni obiektu
(fot. T. Krysztofiak)

Interwencja archeologiczna z 2006 roku

Obiekt 1/06 jest ostatnią zarejestrowaną do tej pory na terenie stanowiska 3 w Gieczu niezakłóconą osadową jednostką stratygraficzną. Zlokalizowano go w odległości około 80 m na południowy wschód od kościoła romańskiego podczas interwencji ratowniczej podjętej przy okazji rozbudowy budynku miejscowej piekarni (ryc. 1: E). Obiekt ten został ujawniony podczas kopania rowu fundamentowego zachodniej ściany budynku. Jego strop (będący w rzeczywistości partią spągową) ujawnił się pod około 40-centymetrowej miąższości warstwą budowlano-niwelacyjną, w odległości około 5 m od południowo-zachodniego narożnika wkopu fundamentowego (ryc. 13). Zaobserwowano go w obydwu ścianach rowu fundamentowego w postaci około 10–15-centymetrowej grubości warstwy spalenizny uchwytnej na odcinku około 2 m (ryc. 14). Opadała ona w kierunku wschodnim, zagłębiając się w gliniasty i piaszczysty calec. W spaleniznie tej zaobserwowano cienkie soczewki popiołu oraz znaczną liczbę drobnych, przepalonych kamieni. W centralnej partii obiektu, w miejscu jego maksymalnego przegłębienia, mającego w poziomie zarys owalu (1 m × 0,7 m), zaobserwowano zalegającą na niej soczewkę szarozółtej lekko spiaszczonej gliny (ryc. 15). Pod spalenizną, w partii spągowej obiektu, zarejestrowano warstwę szarego, lekko gliniastego, średnioziarnistego piasku z nieznaczną domieszką próchnicy. Miała ona miąższość około 5–10 cm i biegła analogicznie do spalenizny, ulegając, podobnie jak i ona, miejscowemu przegłębieniu w centralnej części obiektu. Maksymalna miąższość układu wspomnianych wyżej trzech warstw wynosiła około 35 cm.

Niezwykle interesująco, w kontekście interpretacji wspomnianego przegłębienia, przedstawia się materiał zabytkowy pozyskany z jego spągowej partii. Ograniczył się on do fragmentu czaszki z zachowanymi mózgdzeniami dorosłej samicy kozy (*capra aegagrus f. domestica*)¹¹ oraz jednego nieornamentowanego naczynia (ryc. 16: 9). Był to niewielki (o średnicy wylewu wynoszącej 12 cm), smukły, o łagodnie esowatym profilu,

¹¹ Przynależność gatunkową określiła mgr Marta Osypińska z IAI PAN (Oddział w Poznaniu), za co pragnę Jej w tym miejscu serdecznie podziękować.

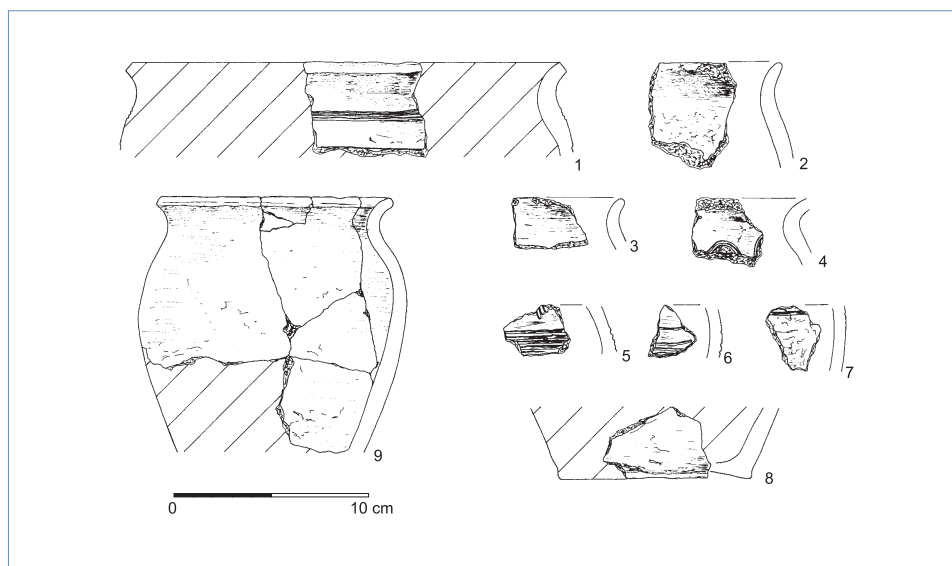

RYCINA 15 Giecz, stan. 3. Obiekt 1/06 — zarys partii spągowej obiektu (widok od S) (fot. T. Krysztofiak)

ręcznie lepiący garnek ze śladami starannego, częściowego obtaczania ograniczonego do górnej części brzuśca. Naczynie oraz fragment czaszki zwierzęcej jako jedyny inwentarz zagłębienia sugerują, że w przypadku tego depozytu mamy do czynienia z tak zwaną ofiarą zakładzinową obiektu o bliżej niesprecyzowanej funkcji (mieszkalna?).

W warstwie spalenizny zlokalizowano 25 fragmentów ceramiki naczyniowej, jeden fragment polepy, jeden żużel oraz dwadzieścia kości zwierzęcych. Zbiór ceramiczny zawierał wyłącznie fragmenty naczyń częściowo obtaczanych górą (ryc. 16: 1–8). Były to ułamki średniościennych esowatych form, o lekko wychylonym na zewnątrz wylewie i łagodnie zaokrąglonym załomie brzuśca. Jeden fragment reprezentował naczynie nieornamentowane (ryc. 16: 2). Zdobienie, ograniczone jedynie do górnej części brzuśców, zarejestrowano na fragmentach pięciu naczyń. Było ono wykonane wyłącznie narzędziem wielozębnym z wykorzystaniem trzech wątków (poziome linie proste i/lub faliste oraz pas linii ukośnych).

Scharakteryzowany powyżej materiał ceramiczny, mimo swojej niewielkiej liczby, stanowi dobrą podstawę do datowania obiektu. Jest on bardzo zwartym i jednorodnym pod względem technologicznym zespołem o cechach charakterystycznych dla jednego ze starszych etapów rozwoju wielkopolskiego garncarstwa we wczesnym średniowieczu, co pozwala odnieść chronologię obiektu do IX stulecia.

RYCINA 16 Giecz, stan. 3. Obiekt 1/06 — ceramika naczyniowa z obiektu (1–8 — warstwa spalenizny; 9 — spąg obiektu) (rys. T. Krysztofiak)

Uwagi końcowe

Z dotychczasowych, wyłącznie ratowniczych, prospekcji terenowych podjętych na terenie stanowiska 3 w Gieczu zarejestrowanych zostało kilka wczesnośredniowiecznych obiektów o charakterze osadowym. Częściowej archeologicznej eksploracji poddano zaledwie pięć, z których cztery odsłonięto w rejonie romańskiego kościoła pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja, a jeden zlokalizowano w odległości około 80 m na południowy wschód od świątyni. Mimo ograniczonego zakresu rozpoznania tych struktur bardzo prawdopodobne jest postrzeganie w nich pozostałości obiektów mieszkalnych. Z uwagi na brak innych elementów datujących ich chronologię oparto na analizie pozyskanych z nich zespołów ceramicznych.

Zróżnicowana, a zasadniczo niewielka, liczebność tych zbiorów nie pozwoliła na uściślenie czasu funkcjonowania dwóch z nich (ob. 2/94, 3/94). Dały one jedynie podstawy do ogólnego ich datowania na fazy D–E wczesnego średniowiecza w Wielkopolsce. Analiza stosunkowo licznej kolekcji ceramicznej pozyskanej z obiektu 1/94 pozwala ustalić jego chronologię na okres wczesnopaństwowy (2. poł. X w.). Zwarte pod względem cech techno-stylistycznych zespoły ceramiczne pozyskane z dwóch obiektów (ob. 1/97 i 1/06) wskazują wyraźnie na ich przedpaństwową genezę.

Jeżeli przyjmiemy dokonane ustalenia, potwierdza się sugerowane już przed kilkadziesiąt laty (Kostrzewski 1966, 1968) odniesienie początków tak zwanej osady targowej w Gieczu do okresu plemiennego. Wymowa przedstawionych źródeł archeologicznych pozwala na uściślenie datowania najwcześniejszych relikwów wczesnośredniowiecznego osadnictwa na stanowisku już na VIII stulecie (ob. 1/97). Śladem kontynuacji plemiennego osadnictwa na tym terenie jest obiekt 1/06, datowany ogólnie na IX wiek. Z datowania tego wynika, że na zbieżność chronologiczną tych dwóch struktur można wskazać jedynie w przypadku operowania szerszymi przedziałami chronologicznymi, dla których cezurą są zaobserwowane zmiany w strukturach osadniczych, będące wyraźnym przejawem tworzenia się organizacji wczesnopaństwowej. Stwierdzenie, że obydwa obiekty

funkcjonowały w okresie plemiennym, nie stanowi odpowiedniej podstawy do ustalenia intensywności i charakteru zabudowy oraz podjęcia prób określenia zasięgu najstarszej osady, zważywszy na nieco późniejszą chronologię obiektu 1/06 odległego od najstarszego reliktu (ob. 1/97) o około 95 m. Można jednak przypuszczać, że właśnie to miejsce, na którym zlokalizowano najstarszy wczesnośredniowieczny relikw osadniczy, a więc wyniesienie terenowe otoczone z dwóch stron wodami jeziora, ze względu na swoją atrakcyjność dla osadnictwa mogło stanowić punkt wyjścia do dalszego rozwoju przestrzennego osady. Niewykluczone również, że jej zabudowa w pierwszym etapie funkcjonowania mogła się koncentrować na terenie położonym na zachód od kościoła, co mogą sugerować również wspomniane już wcześniej „ślady wcześniejszego osadnictwa” zlokalizowane podczas badań milenijnych na terenie folwarku (Kostrzewski 1968).

Wczesnośredniowieczna osada w Gieczu (stan. 3) stanowi kolejny element zaplecza osadniczego gieckiego grodu o archeologicznie poświadczonej plemiennej metryce. Funkcjonowała ona równolegle z datowaną na drugą połowę IX wieku osadą otwartą, której ślady zlokalizowano w południowej części półwyspu usytuowanego po przeciwległej stronie jeziora (Krysztofiak 1998, 2006). Można więc stwierdzić, że bardzo wyraźny w okresie największego rozkwitu ośrodka gieckiego silny związek osady z grodem stanowi kontynuację wcześniejszej więzi, sięgającej okresu tworzenia się tego ośrodka grodowego. Początki interesującej nas osady, poprzedzające o co najmniej pół stulecia wzniesienie w północnej partii wspomnianego półwyspu niewielkiego grodu, mogą wskazać na rolę, jaką odegrali również jej mieszkańcy w powstaniu tej niewielkiej warowni. Realizacja tego przedsięwzięcia była efektem działań wspólnoty terytorialnej, uformowanej już w okresie przedpaństwowym wzdłuż północnego odcinka Moskawy. Giecki mikroregion osadniczy, którego jednym z ważniejszych punktów była osada, miał szerszy zasięg, nieograniczający się do osi wyznaczonej przez bieg tej rzeki. Wiążące się ze skupiskiem gieckim i datowane na okres plemienny ślady osadnicze (o mniej zwartym charakterze) sięgają w kierunku wschodnim środkowego biegu rzeki Wrześnicy (Kurnatowska 2000, ryc. 2).

W świetle przedstawionych, jak na razie jedynych, źródeł archeologicznych pozyskanych z terenu osady trudno jednoznacznie odnieść się do często jej przypisywanego targowego charakteru, jaki miała uzyskać w późniejszych fazach rozwoju gieckiego ośrodka (Wędzki 1958; Kostrzewski 1968). Archeologiczne potwierdzenie nieodłącznego elementu tego typu osad, a więc ewentualnego placu targowego, który miałby się znajdować na południe od kościoła, wskutek bezpowrotnego zniszczenia tego terenu przez kilkusetletnią nekropolę przykościelną jest znacznie utrudnione, a być może nawet niemożliwe. Charakterystyczny dla miejsc, na których dochodziło do wymiany i handlu, jest też szczególnie zestaw materiału zabytkowego ze znaczącym zbiorem przedmiotów o obcej proveniencji. Na tego typu stanowiskach można się też spodziewać wyraźnych śladów produkcji rzemieślniczej. Niestety, giecką osadę cechuje dotychczasowy brak wypunktowanych wyżej wyznaczników, jak również odpowiednich odniesień w źródłach pisanych. Problem targowego charakteru osady w późniejszych fazach jej funkcjonowania (*nota bene* prawdopodobnego) jest więc nadal kwestią otwartą i przed szerszym rozpoznaniem stanowiska pozostaje wdzięcznym tematem do dalszych teoretycznych dociekań.

LITERATURA

Brzostowicz M.

2000 *Sprawozdanie z nadzorów archeologicznych przeprowadzonych przy budowie linii światłowodowej na odcinku Środa Wlkp.–Giecz–Dominowo–Targowa Górka–Murzynowo Kościelne, woj. wielkopolskie*, mpis w archiwum Rezerwatu Archeologicznego w Gieczu.

Brzostowicz M., Machajewski H.

2002 *Nowe materiały do badań nad osadnictwem średnio-wiecznym i nowożytnym na terenie Gieczu i Targowej Górki, w woj. wielkopolskim*, „Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski” t. 1, s. 232–250.

Dzięciołowski E., Indycka E., Krysztofiak T.

1993 *Badania ratownicze przeprowadzone w 1993 roku w romańskim kościele w Gieczu*, „Kronika Wielkopolski” nr 2, s. 51–60.

Indycka E.

2000 *Z badań nad cmentarzyskami gieckiego kompleksu osadniczego*, „Studia Lednickie” t. VI, s. 69–90.

2005 *Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Gieczu, stan. 4, woj. wielkopolskie. Dotychczasowe wyniki badań*, „Studia Lednickie” t. VIII, s. 175–196.

Kara M.

2000 *Przemiany kulturowe związane z procesem kształtowania się państwa Piastów*, mpis pracy doktorskiej, Poznań.

Kostrzewski B.

1951 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Gieczu w roku 1951*, mpis w Archiwum Rezerwatu Archeologicznego w Gieczu.

1952 *Giecz*, [w:] A. Geysztor, *Badania nad polskim wczesnym średniowieczem w roku 1951*, „Przegląd Zachodni” t. 8, z. 5/6, s. 320–323.

1956 *Sprawozdanie z badań w Gieczu w 1953 r.*, „Sprawozdania Archeologiczne” t. 2, s. 129–139.

1966 *Gród piastowski w Gieczu*, Poznań.

1968 *Zespół osadniczy w Gieczu. Przyczynek do zagadnienia formowania się miast przedlokacyjnych w Polsce*, [w:] I Międzynarodowy Kongres Archeologii Słowiańskiej. Warszawa 14–18 IX 1965, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 318–331.

Krąpiec M., Krysztofiak T.

2003 *Potwierdzenie plemiennego genezy grodu w Gieczu*, „Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne” t. 6, s. 32–51.

Krysztofiak T.

1998 *Z badań nad chronologią umocnień obronnych grodu*

gieckiego, [w:] *Kraje słowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum*, red. H. Kóčka-Krenz, W. Łosiński, Poznań, s. 150–157.

2000 *Nowo odkryte relikty architektury romańskiej w Gieczu*, [w:] *Osadnictwo i architektura ziem polskich w dobie zjazdu gnieźnieńskiego*, red. A. Buko, Z. Świechowski, Warszawa, s. 74–84.

2002 *Romański kościół pw. św. Mikołaja i Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Gieczu — wyniki prac archeologicznych*, „Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski” t. 1, s. 33–47.

2004 *Wczesnopiastowski kościół pw. św. Jana Chrzciciela na grodzie w Gieczu w świetle najnowszych odkryć*, [w:] *Początki architektury monumentalnej w Polsce*, red. T. Janiak, Gniezno, s. 181–198.

2006 *Palatium w Gieczu — archeologiczne podstawy datowania reliktyw*, [w:] *Lapides viventes. Księga dedykowana prof. dr hab. Klementynie Żurowskiej*, red. T. Rodzińska-Chorąży, A. Włodarek, Kraków, s. 286–301.

2007 *Rozwój wczesnośredniowiecznego ośrodka grodowego w Gieczu w świetle źródeł archeologicznych*, [w:] *Architektoniczno-przestrzenne i przyrodnicze podstawy rekonstrukcji wczesnośredniowiecznych założeń Gieczu*, red A. Grygorowicz, M. Milecka, K. Tobolski, Poznań, s. 15–39.

Kurnatowska Z.

2000 *Wielkopolska w X wieku i formowanie się państwa polskiego*, [w:] *Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej Europy*, red. H. Samsonowicz, Kraków, s. 99–117.

2002 *Początki Polski*, Poznań.

Łosiński W., Rogosz R.

1982 *Zasady klasyfikacji i synchronizacji warstw kulturowych*, [w:] *Szczecin we wczesnym średniowieczu. Wzgórze Zamkowe*, red. E. Cnotliwy, L. Leciejewicz, W. Łosiński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź (1983).

Paszkiewicz B.

1998 *Monety z wykopalisk w Gieczu*, „Studia Lednickie” t. V, s. 131–186.

Polcyn i in. [Polcyn I., Polcyn M., Krąpiec M., Milecka K., Indycka E.]

1994 *Rezultaty badań przyrodniczo-archeologicznych przeprowadzonych na wczesnośredniowiecznym moście/groblu w Gieczu gm. Dominowo, stan. 2*, „Studia Lednickie” t. 3, s. 206–211.

Rodzińska-Choraży T.

2000 *Co nam mówi architektura murowana?*, [w:] *Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy*, red. H. Samsonowicz, Kraków, s. 361–387.

2001 *Krypta kościoła grodowego pod wezwaniem świętego Jana Chrzciciela w Gieczu — analiza formy i funkcji*, [w:] *Magistro et Amico. Księga Pamiątkowa dedykowana prof. Lechowi Kalinowskiemu*, Kraków, s. 165–185.

Węclawowicz T.

2000 *Karolińsko-ottoński kościół grodowy w Gieczu pw. św. Jana Chrzciciela*, [w:] *Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy*, red. H. Samsonowicz, Kraków, s. 420–421.

Wędzki A.

1958 *Rozwój i upadek grodu gieckiego*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” t. IV, z. 2, s. 5–37.

ZUSAMMENFASSUNG | Die Anfänge der Burgsiedlung in Giecz (Fst. 3) im Lichte der archäologischen Materialien

In Anlehnung an die obigen Festlegungen wird die bereits vor einigen Jahren suggerierte Beziehung der Anfänge der so genannten Marktsiedlung in Giecz an die Stammeszeit bestätigt.

Die frühmittelalterliche Siedlung in Giecz (Fst. 3) ist ein nächstes Element des Hinterlands der Burg in Giecz mit archäologisch bestätigter Stammesherkunft. Sie funktionierte parallel mit einer in 2. Hälfte des 9. Jh. datierten unbefestigten Siedlung, deren Spuren im südlichen Teil der Halbinsel auf der gegenüberliegenden Seeseite gefunden sind. Man kann also feststellen, dass ein enger, in der größten Blütezeit des Zentrums in Giecz sehr ersichtlicher,

Zusammenhang der Siedlung mit der Burg, eine Fortsetzung der früheren Beziehung ist, die in die Zeit der Bildung dieses Burgzentrums reicht. Die Anfänge der uns interessierenden Siedlung, die die Errichtung im nördlichen Teil der genannten Halbinsel einer kleinen Burg um mindestens ein halbes Jahrhundert vorangehen, können die Rolle anzeigen, die auch ihre Bewohner bei der Entstehung dieser kleinen Festung spielten.

Übersetzung von Małgorzata Zdzienicka